

Mánudaginn 11. mars 1991.

Nr. 211/1990. **Lífeyrissjóður byggingarmanna**

(Ragnar Aðalsteinsson hrl.)

gegn

Húsnæðisstofnun ríkisins

(Jón Þorsteinsson hrl.).

Verðtrygging.

Dómur Hæstaréttar.

Mál þetta dæma hæstaréttardómarnir Guðrún Erlendsdóttir, Haraldur Henrysson, Hrafn Bragason og Þór Vilhjálmsson og Gunnar M. Guðmundsson, settur hæstaréttardómari.

Áfrýjandi skaut máli þessu til Hæstaréttar með stefnu 23. maí 1990. Hann gerir þær dómkröfur, að stefndi verði dæmdur til að greiða honum 94.603,80 krónur með 40,8% vöxtum á ári frá 20. desember 1989 til 1. febrúar 1990, en með dráttarvöxtum samkvæmt III. kafla vaxtalaga nr. 25/1987 frá þeim degi til greiðsludags auk málskostnaðar í héraði og fyrir Hæstarétti að teknu tilliti til virðisaukaskatts.

Stefndi krefst staðfestingar hins áfrýjaða dóms og málskostnaðar fyrir Hæstarétti.

I.

Eins og lýst er í héraðsdómi, heldur áfrýjandi því fram, að viðskiptaráðherra hafi ekki haft heimild til setningar reglugerðar nr. 18/1989 um lánskjaravísitölu til verðtryggingar sparifjár og lánsfjár. Bendir áfrýjandi á, að í 2. mgr. 39. gr. laga nr. 13/1979 um stjórn efnahagsmála o.fl. segir: „Seðlabankinn skal birta vísitölur, sem heimilt er að miða verðtryggingu sparifjár og lánsfjár við, ásamt vaxtakjörum.“ Þá bendir hann og á 1. mgr. 36. gr. laganna, þar sem segir: „Seðlabanki Íslands skal hafa umsjón með framkvæmd ákvæða þessa kafla. Hann veitir heimildir til verðtryggingar, nema hún sé heimiluð sérstaklega í lögum.“

Eins og í héraðsdómi greinir, var við hinn umdeilda útreikning hjá stefnda farið eftir reglum í auglýsingu nr. 19/1989 um grundvöll lánskjaravísitölu til verðtryggingar sparifjár og lánsfjár. Þessi auglýsing var gefin út af Seðlabankanum, en staðfest af viðskiptaráðuneytinu. Fyrsta málsgrein auglýsingarinnar er þannig:

„Með heimild í 39. gr. laga nr. 13 frá 10. apríl 1979 um stjórn efnahagsmála o.fl., svo og í reglugerð viðskiptaráðuneytisins nr. 18/1989, um lánskjaravísitölu til verðtryggingar sparifjár og lánsfjár hefur Seðlabanki Íslands ákveðið að grundvöllur lánskjaravísitölnunnar, sbr. auglýsingu bankans frá 26. ágúst 1983, verði frá og með 1. janúar 1989 að 1/3 hluta vísitala framfærslukostnaðar skv. lögum nr. 5 frá 22. mars 1984, að 1/3 hluta vísitala byggingarkostnaðar skv. lögum nr. 42 frá 30. mars 1987 og að 1/3 hluta launavísitala, sem Hagstofa Íslands reiknar og birtir mánaðarlega, sbr. lög nr. 63/1985, þar til sett hafa verið sérstök lög um launavísitölu.“

Ákvörðun sú, sem birt var með auglýsingu nr. 19/1989, var tekin af Seðlabankanum og uppfyllti lagakröfur um slíkar ákvarðanir. Eru ekki efni til að fjalla í þessu máli um valdmörk bankans og annarra stjórnvalda eða reglugerð nr. 18/1989. Verða kröfur áfrýjanda ekki teknar til greina á þeim grundvelli, að viðskiptaráðherra hafi brostið vald til að setja reglugerð nr. 18/1989.

II.

Þá reisir áfrýjandi kröfur sínar á því, að bein viðmiðun lánskjaravísitölu við laun sé óheimil eftir VII. kafla laga nr. 13/1979 og andstað tilgangi þeirra og markmiðum. Vísitalan, sem áður var notuð, hafi verið almennur mælikvarði á verðlagsþróun, en hin nýja vísitala sé allt annars eðlis og mæli einungis það, sem stjórnvöld ákveða, að hún mæli hverju sinni. Þar með sé hún ekki lengur sú vísitala, sem kveðið er á um í VII. kafla laga nr. 13/1979.

Í 34. gr laga nr. 13/1979, en hún er í VII. kafla þeirra, segir: „Stefna skal að því að verðtryggja sparifé landsmanna og almanna-sjóða. Í því skyni er heimilt, eins og nánar greinir í þessum kafla, að mynda sparifjárreikninga og stofna til lánsviðskipta í íslenskum krónum eða öðrum verðmæli með ákvæðum þess efnis, að greiðslur, þar með taldir vextir, skuli breytast í hlutfalli við verðvísitölu eða gengi erlends gjaldeyris, sbr. 39. gr.“

Í 2. mgr. 36. gr. sömu laga segir: „Reglur um verðtryggingu skulu einkum við það miðaðar að tryggja allt sparifé, sem bundið er til þriggja mánaða eða lengur, gegn verðrýrnun af völdum verðhækkana.“

Við skýringu á þessum lagaákvæðum ber að hafa í huga, að lög-

gjafinn felur með þessu stjórnvöldum að ákveða, hvernig verðtryggingu er fyrir komið, og að orðin „verðvísitala“ og „verðtrygging“ verða ekki skýrð svo, að þau banni, að vísitala launa sé hluti lánskjaravísitölu. Verða kröfur áfrýjanda því ekki teknar til greina á grundvelli þessa atriðis.

III.

Í þriðja lagi heldur áfrýjandi því fram, að launavísitala sú, sem notast var við, þegar gerðir voru útreikningar á grundvelli auglýsingar nr. 19/1989, hafi ekki verið opinber skráð vísitala, svo sem þurft hafi að vera eftir 4. tölulið a í 1. mgr. 39. gr. laga nr. 13/1979.

Eins og í héraðsdómi segir, var vísitala launa samkvæmt lögum nr. 63/1985 um greiðslujöfnun fasteignaveðlána til einstaklinga reiknuð og birt af Hagstofu Íslands, og verður krafa áfrýjanda ekki tekin til greina á grundvelli þessarar málsástæðu.

IV.

Loks telur áfrýjandi, að skuldabréf það, sem stefndi gaf út og mál þetta er sprottið af, hafi falið í sér loforð um, að verðbætur yrðu miðaðar við hina eldri útreikningsaðferð, svo sem lögmætt hafi verið á útgáfudegi bréfsins. Þurfi áfrýjandi ekki að hlíta breytingu á þessu, sbr. 67. gr. stjórnarskrár lýðveldisins Íslands nr. 33/1944.

Auglýsing nr. 19/1989 fjallaði um hluta af efnahagsstefnu ríkisstjórnar landsins og hafði lagastoð, samanber framanskráð. Hún varðaði ekki höfuðstól skuldabréfsins, sem áfrýjandi átti, heldur aðferð við útreikning verðbóta, en um það atriði hefur gengið á ýmsu, og hefur meðal annars verið ákveðið í lögum að takmarka heimildir til samninga um verðbætur, samanber til dæmis lög nr. 71/1966 um verðtryggingu fjárskuldbindinga, sem þó rýmkuðu eldri heimildir. Reglurnar í auglýsingu nr. 19/1989 eru almenns eðlis og verður eigi jafnað til eignaupptöku. Verður áfrýjandi að hlíta þeim eins og aðrir, sem hafa hagsmuni af verðbótaákvörðunum, og getur ekki byggt á ákvæðum skuldabréfsins til að fá kröfum sínum framgengt hjá dómstólum.

Samkvæmt framansögðu ber að staðfesta héraðsdóminn.

Rétt er, að málskostnaður fyrir Hæstarétti falli niður.

D ó m s o r ð:

Hinn áfrýjaði dómur er staðfestur.

Málskostnaður fyrir Hæstarétti fellur niður.

Dómur bæjarþings Reykjavíkur 23. apríl 1990.

1.0.

Mál þetta, sem tekið var til dóms föstudaginn 30. mars sl., hefur Lífeyris-sjóður byggingarmanna, kt. 600970-0389, Suðurlandsbraut 30, Reykjavík, höfðað fyrir bæjarþinginu með stefnu, þingfestri 25. janúar 1990, á hendur húsnæðismálastjórn ríkisins f.h. Húsnæðisstofnunar ríkisins, Suðurlandsbraut 24, Reykjavík, kt. 640169-0289.

Endanlegar dómkröfur stefnanda eru þær, að stefndi verði dæmdur til greiðslu vangoldinnar skuldar, að fjárhæð kr. 94.603,80, með 40,8% dráttarvöxtum á ári frá 20. desember 1989 til 1. febrúar 1990, en með dráttarvöxtum samkvæmt III. kafla vaxtalaga nr. 25/1987 frá þeim degi til greiðsludags auk málskostnaðar að skaðlausu samkvæmt gjaldskrá Lögmannafélags Íslands að teknu tilliti til virðisaukaskatts lögum samkvæmt.

Dómkröfur stefnda eru þær aðallega, að hann verði sýknaður af kröfum stefnanda. Jafnframt krefst hann hæfilegs málskostnaðar úr hendi stefnanda. Til vara krefst hann sýknu að svo stöddu, jafnframt því sem málskostnaður verði felldur niður.

Sáttaumleitanir fyrir dómi hafa ekki borið árangur.

2.0.

Stefnandi segir málsatvik vera þau, að hinn 19. desember 1988 hafi stefndi, gefið út skuldabréf til stefnanda. Höfuðstóll skuldarinnar hafi verið kr. 40.000.000 og skyldi endurgreiðast með 29 jöfnum endurgreiðslum vaxta og afborgana hinn 19. júní og 19. desember ár hvert, í fyrsta sinn 19. desember 1989. Skuldin beri fasta 7% ársvexti.

Skuldin samkvæmt skuldabréfinu sé bundin lánskjaravísitölu samkvæmt lögum nr. 13/1979, og beri að hækka hverja greiðslu afborgunar og vaxta um þá hækkun, sem hverju sinni hafi orðið á grunnvísitölu bréfsins, þ.e. 2274 stigum, til gildandi vísitölu á gjalddaga.

Á útgáfudegi bréfsins hafi verið í gildi ákvörðun Seðlabanka Íslands með heimild í VII. kafla laga nr. 13/1979 um lánskjaravísitölu, sem hafi verið samsett af vísitölu framfærslukostnaðar að $\frac{2}{3}$ hlutum og vísitölu byggingarkostnaðar að $\frac{1}{3}$ hluta. Með reglugerð nr. 18 frá 23. janúar 1989 hafi ráðherra ákveðið, að grundvelli lánskjaravísitölu skyldi breytt þannig, að hann skyldi samsettur að $\frac{1}{3}$ hluta af vísitölu framfærslukostnaðar, sbr. lög

nr. 5/1985, að $\frac{1}{3}$ hluta af vísitölu byggingarkostnaðar, sbr. lög nr. 42/1987, og að $\frac{1}{3}$ hluta af launavísitölu, sem Hagstofa Íslands reikni og birti mánaðarlega, sbr. lög nr. 63/1985. Í reglugerðinni segi, að lánskjaravísitalan komi að öllu leyti í stað fyrri lánskjaravísitölu. Seðlabanki Íslands hafi hinn 23. janúar 1989 með tilvísun í reglugerðina auglýst (nr. 19/1989) hina nýju vísitölu, og hafi vísitalan tekið gildi 1. febrúar 1989.

Hinn 12. desember 1989 hafi lögmaður stefnanda ritað stefnda bréf og tilkynnt honum, að skuldabréfið væri vistað hjá honum. Bæri stefnda á næsta gjalddaga skuldabréfsins, hinn 19. desember 1989, að greiða kr. 2.749.352,13, sem lögmaðurinn hafi sundurliðað þannig:

Afborgun og vextir pr. 19.12 1989	kr. 2.217.817,20
Verðbætur m/v vt. 2819 stig í des. 1989	kr. 531.534,93
Samtals	kr. 2.749.352,13

Greindu bréfi hafi ekki verið svarað. Hinn 19. desember 1989 hafi stefndi greitt inn á bankareikning lögmanns stefnanda kr. 2.654.746,40, sem hann hafi tekið á móti með fyrirvara um, að krafist yrði greiðslu samkvæmt lánskjaravísitölustiginu 2819 í stað 2722. Fyrirvarinn hafi verið ítrekaður í bréfi, dagsettu 15. janúar 1990.

Upphafleg stefnufjárhæð skýrist því þannig:

Afborgun og vextir pr. 19.12. 1989	kr. 2.749.352,13
Innágreiðsla stefnda	kr. 2.654.746,40
Samtals	kr. 94.605,70

Mismunurinn, kr. 94.605,70, sé upphafleg stefnufjárhæð, sem stafi að hluta, þ.e. kr. 1,80, vegna vangoldinnar afborgunar, en að mestu, þ.e. kr. 94.603,80, vegna ágreinings um það, á hvern hátt skuli reikna verðbætur á skuldina 19.12. 1989.

Við aðalmeðferð málsins 30. mars sl. greiddi stefndi hina vangoldnu afborgun, kr. 1,80, ásamt vöxtum til greiðsludags. Í framhaldi af því lækkaði stefnandi kröfur sínar í kr. 94.603,80 auk vaxta.

Stefnandi upplýsir enn fremur, að með reglugerð 23. janúar 1989 hafi verið ákveðið að gefa út nýja lánskjaravísitölu í stað þeirrar, sem í gildi hafi verið, og hafi Seðlabanki Íslands auglýst hina nýju vísitölu hinn 23. janúar 1989. Hin nýja (eða breytta) vísitala hafi verið 2722 stig í desember 1989, en hefði átt að vera 2819 stig, ef hin eldri (eða óbreytta) vísitala hefði enn gilt samkvæmt útreikningi Seðlabanka Íslands. Stefndi telji sig lausan allra mála með því að greiða verðhækkun samkvæmt hinni nýju lánskjaravísitölu, en stefnandi telji stefnda skyld að greiða samkvæmt þeirri vísitölu,

sem í gildi hafi verið, þegar skuldabréfið hafi verið gefið út hinn 19. desember 1986, að viðbættum verðlagshækkunum. Stefnandi telji, að miða eigi við vísitöluna 2819 stig í desember 1989, og nemi þá verðbætur kr. 531.534,93, en stefndi telji, að miða beri við 2722 stig, en þá nemi verðbætur kr. 436.931,10 og mismunurinn því kr. 94.603,80, sem krafist sé greiðslu á í málinu.

3.0.

Stefndi segir málsástæður sínar vera eftirgreindar:

Markmið verðtryggingar ...[samhljóða dómi í málinu: Lífeyrissjóður byggingarmanna gegn fjármálaráðherra f.h. rikissjóðs, bls. 372-373 að framan] ...lánskjaravísitölunni hins vegar.

Stefnandi bendir og á, að engu máli skipti, að ákvörðunin í janúar 1989 hafi verið tekin sem liður í efnahagsaðgerðum stjórnvalda. Stefnandi heldur því fram, að afleiðingar af greindri ákvörðun séu þær, að skuldbindingar skuldara samkvæmt samningum með lánskjaravísitöluákvæðum lækki frá janúar til desember 1989 um ca. kr. 8 - 9.000.000.000 eða um 3 - 4% af kr. 250.000.000.000, ef hinni nýju vísitölu verði beitt. Þessi tilflutningur fjár frá sparifjáreigendum og öðrum bitni hvað þýngst á stefnanda og öðrum lífeyrissjóðum í landinu.

Samkvæmt framansögðu ... [sjá bls. 374 að framan].

Um lagarök vísar stefnandi til VII. kafla laga nr. 13/1979 svo og bráðabirgðaákvæðis við VI. kafla og 65. gr. sömu laga, laga nr. 5/1984, laga nr. 42/1987, laga nr. 18/1983, laga nr. 93/1975, auglýsingar Seðlabanka Íslands 26. ágúst 1983, reglugerðar nr. 18/1989, auglýsingar Seðlabanka Íslands nr. 19 frá 23. janúar 1989, laga nr. 63/1985, almennra reglna um samninga á sviði fjármunaréttar og almennra reglna um kröfuréttindi. Um vexti vísar stefnandi til vaxtalaga nr. 25/1987 og breytinga á þeim með lögum nr. 67/1989. Um málskostnað vísar stefnandi til XII. kafla laga nr. 85/1936. Um virðisaukaskatt er vísað til laga nr. 50/1988, en stefnandi hefur ekki með höndum virðisaukaskattsskylda starfsemi. Um sjálfstæða aðild stefnda vísar stefnandi til II. kafla laga nr. 86/1988.

4.0.

Aðalkrafa stefnda um fulla sýknu, segir hann, að grundvallist á eftirfarandi rökum:

a) Ákvörðun um nýja lánskjaravísitölu, sem tekin hafi verið með útgáfu reglugerðar frá 23. janúar 1989, hafi verið í fullu samræmi við 1. gr. laga um stjórn efnahagsmála o.fl. nr. 13/1979 svo og önnur ákvæði þeirra laga.

b) Ljóst sé af VII. kafla framangreindra laga um stjórn efnahagsmála, að heimilt sé að beita margs konar verðvísitölum, svo sem þær séu reiknaðar á hverjum tíma.

c) Í umræddu skuldabréfi sé átt við vísitölu lánskjara, eins og hún sé hverju sinni. Það er að segja, að skuldareigandi og skuldari séu háðir lög-mætum breytingum lánskjaravísitölnnar á gildsitíma bréfsins.

d) Samngjörn verðvísitala eigi ekki einungis að mæla sjálfstætt verð á vörum og þjónustu, heldur einnig verð á vinnu. Stefnandi telji, að verðmæti vinnunnar sé ofmetið í nýju vísitölnni, og vísi þar til útreikninga hagstofustjóra. Það sé út af fyrir sig rétt, að launabreytingar hafi veruleg áhrif á vísitölur framfærslukostnaðar og byggingarkostnaðar, en í þessa útreikninga hagstofustjóra vanti alveg áhrif verðlagsbreytinga á launin. Þau áhrif séu mikil, þótt ekki sé auðvelt að reikna þau út tölulega. Verðlag og laun séu mjög tengdar stærðir.

Varakröfu um sýknu að svo stöddu segir hann vera gerða með skírskotun til fyrirvara lífeyrissjóðanna um rétt til að krefja skuldara „um þann mismun, sem leiðir af því, að hinn nýju vísitölu er beitt í stað hinnar eldri“. Þessi mismunur, ef honum verði til að dreifa, þegar upp sé staðið, komi ekki í ljós, fyrr en dagar umrædds skuldabréfs séu taldir, þ.e. á árinu 2003. Þá fyrst sé tímabært að setja fram kröfuna.

Besta verðtryggingin sé að eyða verðbólgunni. Allar ráðstafanir, sem stefni að því marki, þar með talin breyting lánskjaravísitölnnar, bæti því verðtryggingarkjör stefnanda, en rýri þau eigi. Af þeim sökum sé málshöfðun þessi á grundvallarmiðskilningi byggð.

5.0. *Forsendur og niðurstaða.*

Krafa stefnanda byggist á skuldabréfi ...[sjá bls. 381-384 að framan] ...samsetningu lánskjaravísitölnnar.

Krafa stefnanda byggist, eins og áður greinir, á skuldabréfi, sem fyrir liggur í málinu í ljósríti. Skuldabréf þetta fullnægir formskilyrðum laga nr. 13/1979 um verðtryggingu lána, og er ekki ágreiningur um það í málinu. Um verðtryggingu kröfunnar segir svo í skuldabréfinu: „Lán þetta er bundið vísitölu lánskjara, sbr. 39. gr. laga nr. 13/1979, og ber lántaka að greiða viðbót við hverja greiðslu vaxta og afborgunar sem svarar til þeirrar hækkunar, sem hverju sinni hefur orðið frá grunnvísitölu bréfs þessa til gildandi vísitölu á gjalddaga.“ Að öðru leyti er enginn sérstakur fyrirvari gerður í bréfinu um breytingar, sem kunni að verða á grunni lánskjaravísitölnnar.

Þegar framangreint er virt, er það álit dómsins, að stefnandi verði eftir atvikum að sæta þeirri breytingu, sem varð á grundvelli lánskjaravísitölnnar í lögskiptum hans við stefnda. Ber því að sýkna stefnda af öllum kröfum stefnanda í máli þessu.

Eftir atvikum málsins og með tilvísun til 178. gr. laga nr. 85/1936 þykir rétt, að hvor aðili beri sinn kostnað af rekstri málsins.

Jón L. Arnalds borgardómari kvað upp dóm þennan.

D ó m s o r ð:

Stefndi, Húsnæðisstofnun ríkisins, skal vera sýkn af kröfum stefnanda, Lífeyrissjóðs byggingarmanna, í máli þessu.

Málskostnaður fellur niður.
